

voor en het
Böhl terecht
vernatuurlijken
g beden is het
idee van het
skend als voed-
tengenvolge van
een schuldloos
nik zweeft. Dat
intie, kan dan
seg voordat de
eds een naam
wasche woordje
erd het „man“
oord er achter

maal met een
de H. Schrift

kelijk, dat de
de zee naar
is worden die
den vleesch ge-

het hemelsch
de betekenis
en komt" maar
des hemels.
ood der mach-
temelbewoners.
meer het gaat
duurlijken oor-

ook eens met
nen accommoda-
de 6:31: Onze
woestijn; gelijk
uit den hemel

ten, maar zich
na aangesloten.

eeuwen bij de
k wil vestigen,
chap is uit den

rijkskunde ver-
ar geleden.

overeenkomst
l de mammat-
manna.

als lijkt nog al
het woord —
richt ook heel
d.

len Tarfastruk
zicht.

marisk-manna
stooten" en tot
den, want blij-
t geen meel-
ker (Schleim-
er als voedings-
enoten worden.
er men de heele
n het gansche
an Mozes met
verre na niet
tellen dag inge-

Mozes' dagen
ongeveer twee
ongeveer twee

rum die aloude
ezen.
geerd wordt in
en.

le lofredenaars

e blad:

ook mee, wan-
Jacob en zijne
Hij zegt:

dielen die naar
hiter, dat al de
en, 4 meer dus
kend en Jozef,
twee zonen van
Egypte geboren

hriftverhaal de
t „komen“ van
een komen was
sider, en Jakob
geheel het heil-
woont, — dan
oor lief willen

e tenslotte voor-
akt hij het ver-
hoogst twijfel-

n ook niet zoo
te wonen, maar
ging, in die
stina, 't Sinaï-
den."

in niet zoo op-
n hebben, dat
en verder ver-
w exegese juist

Hij tot Abram,
zal zijn in een
den dienen een
jaren.
neiren des Hee-

Dan is 30. Ex. 20 maar voor een zeer gering deel
juist. Ik ben de Heere uw God, die u uit Egypteland uit
het diensthuis uitgeleid heb.

Als het, waar is, dat het komen naar Egypte betee-
kent een in beweging raken van de stammen en hun
verspreiding over het Sinai-schiereiland, Z.-Palestina
en Gosen, waar blijft Dr Van Leeuwen dan met de in-
zetting van het Pascha tot een eeuwige inzetting voor
al het volk Israëls?

Met de geestelijke betekenis van den doordocht door
de Rode Zee?

„Deze beschouwing“, zegt Dr v. L., „heeft dit voor,
dat hetgeen anders onbegrijpelijk blijft, begrepen kan
worden, zooals uit Böhl's Exodus duidelijk blijkt.“

Men kan dan zeker ook beter begrijpen hoe Paulus
in 1 Cor. 10 er toe komt om te zeggen: „Ik wil niet dat
gij onwetende zijt, dat onze vaders ALLEN onder de
wolk waren, en ALLEN door de zee doorgeslagen zijn;
en ALLEN in Mozes gedoopt zijn in de wolk en in de
zee...“ om daar vervolgens de schaduw van Christus
in aan te wijzen...!

Het is wel treurig, dat zulke dingen blijkbaar zonder
de consequenties daarvan te hebben nagegaan, aan le-
zers opgediend worden, die misschien in gemoede nog
meenen, dat dit nog eens eerst tiereformeerde
exegese is!

Openbaring en evolutie bij de étales der anonieme brochure.

Dr P. v. Dijk besluit:

Met ingenomenheid maakt Dr v. Leeuwen vervol-
gens melding van (naar Böhl's meening) „het feit dat
hij den Sinai-Horeb zich een Jahwë-Heiligdom bevond.
Ex. 3:5 moet n.l. vertaald worden:

„De grond, waarop gij staat, behoort tot het terrein
van een heiligdom.“

„We hebben hier met een heiligdom van Jahwë te
doen of liever een heiligdom van dien God, die aan
Mozes zich voor 't eerst met zijn naam Jahwë open-
baart, doch daarvoor den naam Jah of dgrl. droeg...“

Dat schijnt ook weer iets geheel nieuws. De Heere
had vóór den intocht van Israël in Kanaän, zelfs voor
den uittocht uit Egypte reeds een heiligdom op Sinai.
Daar woonde in dien tijd dus ook al een uitverkoren
volk, dat den eenig waren God, den God van Israël
diende.

Dat is een feit! zegt Dr v. Leeuwen.
Dit wordt uit het woord Kodesj gehaald, dat
heilig zou moeten betekenen in den zin van met
het heiligdom in verband staande.

Op die manier is het dan zeker ook „een feit“, dat
er vlak bij Jericho een heiligdom des Heeren stond.

Want in Jozua 5:15 ontmoet Jozua bij Jericho den
Vorst van het heil des Heeren, die ook tot hem zegt:
De plaats, waarop gij staat is Kodesj, is heilig — „be-
hoort tot de plaats van een heiligdom.“

De lezers van „W. en G.“ mogen gerust een vraag-
teeken zetten achter dit alles. We zullen niet de Staten-
vertaling noemen om het verwijt te ontgaan dat de ken-
nis van het Hebreeuwsch toch al drie eeuwen gevor-
derd is, maar we wijzen op de zeer moderne Leidsche
Vertaling, die het woord eenvoudig overzet als in on-
zen Bijbel: „heilige grond“.

Het is een feit! zegt Dr Van Leeuwen.
Het eenige feitelijke is, dat we hier in „W. en G.“
sterk herinnerd worden aan de theorie
van de Godaldee uit de nieuwere criti-
sche school, waaraan de naam van Kuenen ver-
bonden is.

De tegenwoordig meest in zwang zijnde vorm van
die theorie is: De Jahwë-verering in Israël is van
Kenietischen oorsprong. Jahwë, wiens naam en
eeredienst Mozes bij Israël invoerde is oorspronkelijk
de stormgod der Kenieten, van wien die Kenieten
meenden, dat hij op den berg Sinai woonde.

Men dekte die theorie met de z.g. bewijspiaatsen uit
Exodus: Mozes woonde onder de Kenieten bij Jethro,
toen Jehovah zich aan hem openbaarde; dat Horeb de
berg Gods heet; dat Zijn tegenwoordigheid aldaar door
onweer en storm aangekondigd werd, enz.

Wij willen niet zeggen, dat Dr v. L. met deze theorie
meegaat, maar wij vragen ons wel af, of zijn licht-
vaardige uitspraak dat bij Sinai-Horeb Jahwë een heil-
igdom had („een feit“) niet een offeren is op het al-
taar van de moderne critische school.

Budde zelf, door wien die theorie weer herleeft
is, zegt er van, dat zij strijdt met de gansche over-
levering van het O. T.

Dr v. L. zegt: niet met den naam Jahwë maar met
Jah of dgrl. (!) was de God die zich aan Mozes open-
baarde bekend.

We willen tegenover deze niet precies bescheiden
als feiten neergeschreven beweringen, die op zijn
hoogst onderstellingen genoemd kunnen worden, een
uitspraak stellen van Kittel, die in zijn Gesch. v. h. Isr.
volk I 662 zegt: „Wat dit Jahu, Jan of Jah betreft,
zoo moet men wel daarbij blijven staan, dat het een
LATERE (secundaire) vorming uit Jahwë is“.

Zelfs zegt deze vermaarde geleerde:

„Een andere vraag is het of dat west-semietische
Jan van de 20e tot de 15e eeuw voor Christus (Mozes'
tijd! v. D.)... wel iets met den mosaischen naam
Jahwë... te doen heeft.“

Om daarover te oordeelen moest men eerst het ze-
kere bewijs hebben, dat met J a u een Godnaam be-
doeld is; — verder voor het geval dat dit waar zou
blijken, of er een toevallige gelijkheid of een
innerlijke verwantschap tuschen de beide namen aan-
wezig was.

Voor deze vragen beantwoord zijn, is nog steeds de
grootste terughoudendheid aanbevelenswaardig.“

Dit is een wijs woord van Kittel.

Wij vinden 't daarom vooralsnog veiliger, de heil-
igheid van den grond te verklaren niet uit de aan-
wezigheid van een denkbeeldig heiligdom, maar uit de
waarachtige verschijning Gods, waardoor die berg heil-
ig wordt en bij de latere te boekstelling door Mozes
reeds van te voren (proleptisch) Berg Gods wordt ge-
noemd.

Intusschen dient dergelijke exegetische lectuur met
voorzichtigheid gelezen te worden in dit „Gerefor-
meerde“ blad.

Vindt de meerderheid der lezers het vervelend,
alweer in mijn boven dit citaat gegeven opmer-
king over het Geelkerkianisme te lezen? Ik ben
desgelijks. Maar ik vind, dat we in dezen tijd
elkaar wat helpen moeten; de behoudenis ook
maar van één individu voor de gereformeerde
kerken en het gereformeerde bijbelonderzoek moet
ons meer waard zijn, dan onze genoeglijkheid.
En het is goed, ook voor de medewerkers aan
het blad van dr Geelkerkens vrienden, dat de
gedachten openbaar worden, opdat aan zul-
ke heeren, indien zij nog gereformeerd
willen heeten, alle onschuld benomen
worde.

Brand en zijn moeder.

„Christelijk Volksonderwijs“ geeft een artikel
over Ibsen als paedagoog (van S. te A.). Een ge-
deelte, herinnerend aan Ibsen's drama „Brand“ (de
passage die zijn moeder betreft) volgt hier:

Brand's moeder is het type van de gierige vrouw,
gelijk le père Grandet van De Balzac dat van den
gierigen man. Een stuk soliede berekening, is bij
elke transactie die hij afsluit het voordeel aan zijn
kant. Met krabben en bijten heeft zij veel goed bijge-
geschraapt, maar schade aan haar ziel geleden. En
hiervan wordt zij zich bewust; want het christendom
is het geloof van de gierigaards: daarom marchan-
deeren zij er mee. Bovendien „kent“ zij „den oude“
en weet dat „hij“ afdingen laat. Om het met „hem“ op
een accoord te gooien, heeft zij haar zoon voor de
dominee laten leeren. Wat zij nalaat — en wie dat
eenmaal krijgt, behoeft niet te bedenken — is voor
hem... maar nog niet! blijft daar, of ik sta!...
doch in ruil daarvoor moet hij naar de wijze van
de Noorsche kerk haar het Avondmaal toedienen, als
haar puerle eenmaal slaat. „Ik heb beide“, zegt zij,
„losse en vaste goederen; gij beschikt om te troosten
over de macht van het woord.“ Doch dien trek krijgt
zij thuis. Dit wordt haar spook. Want haar zoon
wordt een soliede dominee, een die niet afdingen laat.
Op het accoord, dat zij aanbiedt: de heft, later negen
tiende van haar goederen voor het sacrament, gaat
hij niet in. Hij blijft „Niets of alles!“ vragen. „Voor
brood en wijn“, zegt hij, „een reine tafel“.

Toen zij sterft, mompelt zij: „God is zoo hard-
handig niet als mijn zoon.“ Zij zocht de „font“
dus niet in zijn hart, maar in zijn hand en erkende
daarmede de gegrondheid van zijn eisch; alleen maar
zijn wijze van „zaken doen“, de manier waarop, stond
haar niet aan: hij had inschikkelijkheid moeten zijn en
ook bij deze laatste transactie haar indien al niet
in het voordeel van den overdeelden, dan toch
van den goedeelden boedel moeten laten, gelijk hij
haar tot nu toe in het voordeel van den overteel-
den boedel van haar man gelaten heeft. Nu appel-
leert zij van hem op „den oude“, met wien, meent
zij ook thans nog, te marchandeeren valt. Brand zou
echter — het zijn de eigen woorden van Agnes — zijn
bloed gegeven hebben, als het de ziel van zijn moeder
rein had kunnen wasschen; men herinnere zich zijn ge-
sprek met den boer, die op weg is naar zijn dochter,
maar niet verder durft, en — deels are better things
than words are — zijn tocht over de fjord om een
stervende bij te staan, bij welken éenen tocht het
blijkbaar niet gebleven is. Doch er is nu eenmaal een
psychologie van den gierigaard. Een kameel kan niet
door het oog van een naald. Een rijke kan in het
koninkrijk van God niet ingaan. Dit is absoluut on-
mogelijk. Toen de priester den 82-jarigen Grandet
het crucifix naar de lippen bracht, graaide deze naar
dat blinkende, op goud gelijkende ding, en die bewa-
ging kostte hem het leven.

„Misschien wordt zij zacht geoordeeld, niet naar
recht, maar naar genade“, meent de dokter, die in
één adem doorredeneert, dat onze humane tijd zich
niet meer bang laat maken met hakersprookjes van
hel en verdorpenis. Maar Brand is verslagen: „In
de bedwelming van de zonde, in het uur van den
dood, éénzelfde leugen, die de zielen vermoordt“.

Wie is hier hard? wie zacht?
De „morphine“ van den dokter had de stervende
verhindert te vragen naar het woord der bevrijding,
dat spreekt van nieuwe goddelijke mogelijkheden,
waarnaar Brand gehunkerd had, het haar te mogen
brengen. Drie jaar lang heeft hij als een waak-
hend voor haar deuren gelegd. Maar in plaats van
den medicijnmeester te onthieden, heeft zij den koop-
man een bod laten doen. En toch noemt de dokter,
die terstond komt, als men hem roept, wanneer er
nood is — een criterium, dat voor zichzelf spreekt
en dat Brand evenmin als zijn Meester anders gesteld
heeft — hem hard; alsof Brand — hij wilde haar
koude hand verwarmen, zoodra zij uitgestoken werd —
haar bereikt zou hebben over de „klove“ heen, die
tusschen hen gevestigd was.

Hoe transparant wordt dit, als ik het houd tegen het
licht van de gelijkens.

Brand heeft de erfenis die zijn moeder „geteld, ge-
meten en gewogen“ voor hem „klaargelegd“ heeft, niet
aangeraakt. Hij heeft er een keek voor gebouwd. Doch
de schuld, die er aan kleefte, heeft hij erkend als een
vordering, door hem te voldoen.

Had deze moeder haar hulp slechts bij een anderen
Held besteld!

Kus en huilbul.

Dr H. Kaajan, zijn opmerkingen over het vrou-
wenkiesrecht in de kerk vervolgende, zegt:

De vrouw was immers niet een copie, niet her-
haling van den man. De vrouw was een andere
dan de man. In het hart zetelt haar macht. Bij de
vrouw staat niet de denkkraft, maar het gemoed
op den voorgrond. Daarom luidt het bekende versje:

Zoek logica niet bij de vrouw,
Wijl zij in plaats van argumenten,
Slechts kus en huilbul bieden zou.

In elk geval de richting van haar belangstelling
gaat meer naar het concrete dan naar het abstracte
uit. Zoo heeft God de vrouw geschapen. En Satan
heeft van dezen aanleg der vrouw zeer handig ge-
bruik gemaakt (Gen. 3:6).

Niet, omdat ik hiermee de kwestie behandeld
acht (wat dr K. ook niet doen zal) maar terwille
van de curiositeit geef ik het citaat hier door.
Dat de vrouwen niet toornen; en als ze het doen,
dan maar een briefje naar Utrecht; dr K. zal
dan de brieven wel weer adresseeren aan den
dichter. Inmiddels ben ik het persoonlijk eens met
een standpunt, dat andere conclusies trekt dan die
van afhouding der vrouw van de kerkelijke stembus.

Vaag preekstoelgepraat.

In „De Hervorming“ (vrijzinnig) schrijft ds D.
Drijver (en het is voor onze naar de ethische
leiders toevallende geelkerkiansche broeders wel
bizar leerzaam, gelijk het ook voor ons dat
is, als wij niet gebruiken wat we hebben):

Indien wij, vrijzinnige Protestanten, reden hebben
onder onze vrienden te tellen Dr J. L. Suethlage,
den predikant van Hilaard, dan niet alleen omdat deze
een eereplaats inneemt onder onze godsdienstige den-
kers, maar niet minder omdat hij de verdienste heeft
ons geregeld onze feiten te toonen. Daarmede doet
hij naar mijne overtuiging een goed werk, vooral
tegenover de vrijzinnige predikanten, die inderdaad
aan groot, zedelijke en geestelijke gevaren bloot staan.
Een van de eerste en tegelijk een der ergste din-
gen, waartoe bedienaren van het woord vervallen
is: er maar op los te praten. Terecht schrijft Dr S.
in „Kerk en Volk“ van 15 September l.l.:

„De Christelijke kansen, waar men tegenwoordig
slechts de persoonlijke meeningen en invallen en
wereldwijsheden of onwijsheden van bepaalde menschen
verneemt, vloeien over van lichtvaardig gepraat, van
phrasologie en journalisme. Men is het met de
kansredenaars eens of oneens, maar beschouwt hen
zelden meer als menschen, wier prediking op ge-
degen, vaste fundamenteen berust.“

Het groote gevaar voor het karakter der tegen-
woordige kansredenaars vloeit hieruit voort, dat
zij gedwongen worden Zondag op Zondag een massa
dingen, verstandige en onverstandige, te beweren,
die op den keper beschouwd en op zijn zachtst
uitgedrukt, aan tegenspraak onderhevig zijn.“

De oorzaak van het euvel zoekt hij in het onbe-
lijnde, het gezegsloose van onze religie.

In dezen tijd van religieuze crisis wankelen al de
oude autoriteiten op hun grondslagen en zijn althans
wij, vrijzinnigen, zoo goed als geheel op onzeker en onze
veranderende meeningen van den dag aangewezen.
En toch moeten wij nog paradeeren met een groot
vertoon van overtuigingskracht en zekerheid. Dat is
de karakterbedervende invloed, waaraan wij bloot
staan en die zeker niet denkbeeldig is.“

Neen, denkbeeldig is het gevaar dat de schrijver
ziet, allermint. Wie, die het ernstig neemt met wat
hij schrijft, en spreekt, vraagt zich niet bezorgd af
of ook hij wellicht niet schuldig is aan de gewraakte
oppervlakkigheid?

K. S.

BOEKBESPREKING.

„De Boodschap van Jeruzalem“.

Dit keurig uitgegeven boekje is samengesteld door
B. M. Schuurman en dr H. Kraemer. Na een kort
inleidend woord geeft Schuurman eenige indrukken weer,
welke hij van de Zending-Conferentie van Jeruzalem
ontving. Daarna wordt ons een vertaling gegeven van
de „Boodschap van Jeruzalem“, en het rapport aan-
gaande de „Home Base“ of onderbouw van den Zen-
dingsraad in de zedende landen. Dr Kraemer schrijft
kort over het Christendom en het probleem van den
Islam. Daarbij zet men onwillekeurig telkens een vraag-
teeken: b.v. op bl. 63 lezen wij: „Intensieve studie
en ernstig doorgroeven hebben ons in den loop der
laatste honderd jaren doen verstaan, dat alle gods-
diensten, ook het Christendom, resultaten zijn van men-
schelijke zoeken, worstelen en vinden, groeisel van men-
schelijke cultuur, afhankelijk van geestelijke en stoffe-
lijke factoren“. Dit klinkt bedenkelijk, en geen wonder,
dat er dan volgt: „Dit inzicht brengt verrijking en
verrijding van blik en bewustzijn, verheffing van waar-
deering en oordeel“. Van zijn hand ontvangen wij de
vertaling van het rapport over Christendom en Islam,
zeer belangrijk is het gedeelte, dat handelt over „De
inhoud van de prediking aan Mohammedanen“.

Drie platen versieren het boekje van ruim 70 bl.
Eerst een foto van dr John Mott, den voorzitter, met
den Chinese dr David Z. T. Yui; dan een foto van
de Nederlandsche afgevaardigden, waarop dr H. van
Andel en zijn echtgenoot duidelijk zijn te herkennen;
en ten slotte een zeer groote foto van den Olijfborg
met op den achtergrond Jeruzalem.

Voor hen, die geen gelegenheid hebben grootere wer-
ken over de Zending-conferentie te bestudeeren, kun-
nen wij dit boekje, uitgave van den Zendingstudie-
raad te Den Haag, hartelijk aanbevelen; de hoofdzaken
worden ons hier zeer overzichtelijk meegedeeld.

„Wat Lolit en Asja op reis beleefden.“

„Van een kleinen Arabischen Held, en
Avonturen van twee Japansche Jongens.“

Twee aardige kinderboekjes, duidelijke letter, mooie
plaatjes. Het eerste is vertaald, en meer voor de klein-
tjes; het tweede heeft Allesta de Hoog tot auteur, en
is meer voor de grootere kinderen op Zondagsschool.
Hartelijk aanbevelen aan hen, die bij de Kerstuitdeelingen
ook zendinglectuur begeeren. Men vrage prijsopgave
aan de N. V. Algemeene Boekhandel voor inwendige
en uitwendige zending; en als deze lange titel hindert,
dan schrijve men eenvoudig naar den heer van Seters,
dir. Zendingboekhandel, Den Haag.

J. D. W.